

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESHL.1

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2015

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

AFTERNOON SESSION

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Dibopeho tsa puo le ditlwaello tsa tshebediso ya puo (30)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

Metsotso e 50 ho araba KAROLO YA A
Metsotso e 30 ho araba KAROLO YA B
Metsotso e 40 ho araba KAROLO YA C
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

TEMA YA A

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

DIHAEYA DIKOLONG

- 1 Matjeke o tlohile sekolong sa Dilomong ho se monate feela o ile a fumana mosebetsi sekolong sa Diphakweng moo a ileng a amohelwa ka atla tse pedi. Ka mora hore dikolo tse pedi tsena di arohane, tsa fetoha dira. Rosa a hlokomela hore sekolo sa Dilomong se tetebela le ho feta; Selepe a se bolaya ka thuso ya Korila le Stifi. Ha kotara ya bobedi e qala, Rosa o ile a etsa qeto ya hore le yena a ile kena sekolo Diphakweng moo mosebetsi o etswang ka matla teng, kaha e ne e le ngwanana ya ratang thuto tsa hae. Lebaka le leng le neng le mo susumetsa hore a tsamaye e ne e le ho baleha Korila ya neng a mo hlorisa. Korila, o kile a mo fereha, empa ba se utlwane. Rosa a elellwa hore o nkile qeto e tla mo tswela molemo bophelong ba hae. 5 10
- 2 Ha Mmathandi a utlwa hore sera sa hae Matjeke se tsamaile, a qala fatshe ka tamene ya hae. A etsa mokete wa boithabiso o moholo, feela o ne a ntse a qwaile mapolesa hobane a ile a mo tshepisa kgetlong la pele hore ha a ka bona bana ba sekolo tameneng ya hae, o tla llelwa ke ditshepe. A reka mefutafuta ya dinama, ha beswa, lefotha la yona le bitsa motho a le hole. A mema matitjhere ohle a Dilomong empa ke ba mmalwa feela ba ileng ba ananela pitso ya hae. 15
- 3 Ho sa le jwalo, Mmathandi a bona ho se ho kena banna le basadi ba halefileng. Ba fihlile ba mo laela hore a kwale tamene eo ya hae ka ho panya ha leihlo kaha e tlo ba senyetsa bana. Ba re ebang a nganga, ba tla mmitsetsa mapolesa hore a tlo e kwala jwalo kaha ho ile ha etsahala mohla Matjeke a neng a e kwala. Mmathandi o itse ka re o a ikgalefisa, empa a lemoha hore sehlopha seo se finne seledu. Ka ho panya ha leihlo Mmathandi o ile a bona ho se ho kena dintja tsa Mmuso. Di ile tsa bitswa ke lerata la mmimo o neng o letsetswa hodimo. Mmathandi jwale a thapela molao mme a kwala tamene. 20 25
- 4 Ha tsena di etsahala, batho ba tlileng ha Mmathandi ba hopola mohla Matjeke a neng a tebelwa sekolong. O ne a tlole heke ya sekolo mme a siya baki terateng. Sekolong ha etswa motlae ka baki ya Matjeke. Ya fanyehwa kgafetsa mane hekeng, ya tloswa mantsiboya, ya kgutlisetswa hoseng jwalo ka folakga ya bohlokwa ya sekolo seo ho keketehisa baithuti. Korila e ne e le yena ya ntseng a etsa mosebetsi ona wa ho fanyeha le ho rola baki ya Matjeke jwalo ka folakga hekeng ya sekolo. Matjeke a di utlwela, empa a se ke a tsotella. A re ha se lebote, baki e tla ba hopotsa hore ho kile ha e ba le titjhere hara matitjhere Dilomong, mme ha jwale o ahile qhobosheane Diphakweng, sekolo hara dikolo. 30 35

5	Diphakweng ho ne ho etsahala tse kgolo. Baithuti ba moo ba ne ba sebetsa ka thata mme sena se ile sa iponahatsa sephethong sa tlhahlobo ya makgaolakgang. Matijhere a ikemiseditse, a bile a mema batho ho tla kgothatsa baithuti ka dipuo tse matla. Le dipapading ho ne ho ntse ho le jwalo. Ba ne ba ipabola hle baithuti ba Diphakweng!	40
6	Ha e ba le matijhere sekolong sa Dilomong a le kang ho phahamisa boleng ba sekolo sa bona se bolang, hore se be mane moo Matjeke a neng a se behile teng, empa a hloleha. A tshoswa ka hore ke mahlahana a Matjeke, mme ha a sa elellwe, a tla tswa ka ntshwe di sa fohlwa. Sekolong mona ha e ba le mokgwa wa hore tijhere e rutang e le ka nnete, e kene phaposing ho se ho le teng dithunya le dithipa tse hlabilweng ditulong. Beng ba tsona ba dutse pela tsona, ba rwetse diborele tse ntsho. Ba tla ntsha dithipa, ba di bule, ba di kwale hore di etse lerata. E be serekisi e phethahetseng. Tsatsing leo baithuti ba tla be ba tlile ka bongata bo feteletseng. Ha ho ngolwa tlhahlobo ya makgaolakgang e ntse e le metlae ena. Baithuti ba tla ba fupere <i>sekandale</i> . ¹	45 50
7	Ha batswadi ba utlwela ka tsena, ba tswa letsholo. Ba fihla sekolong ba tsamaya le ditho tsa lekgotla la tsamaiso ya sekolo, mme ba leba ka ho otloloha kantorong ya mosuwehlooho Selepe. Ba qala ka yena pele. Ba mmolella hore ha a sa tlise diphetoho moo sekolong, a hle a nke baki ya hae a tswe le tse tswang. Ba mo fa dibeke tse pedi hore a be a lokisitse manyofonyofo ana a etsahalang sekolong sena. Ba kopa hore a ke a bitse matijhere a mang hore ba tlo buisana le ona. Ha fela ha e ba jwalo. Lefapha la Thuto le lona la ema ka maoto. Nako e kgolo le e nyane le ne le romella bahlahlobi sekolong seo ho tla lekola maemo. Sekolo sa fetoha sekolo; matijhere a etsa mosebetsi wa ona wa ho ruta mme le baithuti ba ithuta ka dinako tsohle. Korila le metswalle ya hae le bona ba kena lekoteng.	55 60
- <i>sekandale</i> ¹ - pampiri e seng e ntse e tshwere dikarabo tsa teko kapa tlhahlobo e ngolwang.		
[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa bukeng ya <i>O titimetse</i> , NS Zulu 2002:93–96]		

- 1.1 Hobaneng ha Rosa a ile a nka qeto ya ho ya Diphakweng? Bolela mabaka A MABEDI. (2)
- 1.2 Diketso tsa Korila di tshwanela lebitso lee la hae ka tsela efe? (2)
- 1.3 Bapisa tshebetso ya sekolo sa Diphakweng le ya sekolo sa Dilomong ho ya ka ditaba tsa tema ena. Bolela ntlha e LE NNGWE feela. (2)
- 1.4 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- Ho fanyehwa ha baki ya tijhere Matjeke hekeng ya sekolo jwalo ka folakga ho bontsha ho ...
- A tlotla le ho thoholetsa Matjeke ka mosebetsi wa hae.
 B roka le ho paka seabo sa Matjeke sekolong seo.
 C kgahlisa Matjeke ka mosebetsi o motle sekolong seo.
 D tlotlolla le ho diha seriti sa Matjeke sekolong seo. (1)

- 1.5 Mongodi o ne a omela eng ha a re; 'Ha Mmathandi a utlwa hore sera sa hae Matjeke se tsamaile, a qala fatshe ka tamene ya hae'? (2)
- 1.6 Bolela hore polelo e latelang ke nnete kapa ke mafosi o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.
- Matitjhere ohle a Dilomong a ne a thabetse ho bulwa ha tamene ya Mmathandi. (1)
- 1.7 Re bona jwang hore setjhaba sa motse oo le lekgotla la tsamaiso ya sekolo ba ne ba boulella le ho lwanela boleng ba thuto ya bana ba bona? (2)
- 1.8 Mongodi o hlahisa maikutlo afe ka polelo ee,' Ba ne ba ipabola hle baithuti ba Diphakweng!?' Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.9 Puo e reng 'matitjhere a sebetsang a tla tswa ka ntshwe di sa fohlwa' e bolela eng? (2)
- 1.10 Ebe manyofonyofo a etsahalang sekolong sa Dilomong a a amoheleha setjhabeng kapa tjhe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.11 Na o ka re Lefapha la Thuto le ile la etsa hantle ka ho romella bahlahlobi sekolong sa Dilomong nako e kgolo le e nyane? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

TEMA YA B

Boha tema e latelang ebe o araba dipotso tse e latelang:

[Se qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa lesedinyaneng la *Sowetan*, 11 Mphalane 2012:7]

- 1.12 Setshwantshong see, ke sefe se o bontshang hore ngwana enwa ke setlokotsebe? (1)
- 1.13 Ho latela tsa boipaballo le bophelo bo botle bolela hore ke sesebediswa sefe se kotsi se ka thefulang moshanyana enwa mmeleng wa hae ha a ka nna a tswela pele ho se sebedisa o be o bontshe hore se ka mo thefula jwang. (2)
- 1.14 Ntle le mantswe a buuwang ke mosadi enwa hammoho le ho hlokohla moshanyana o ka re ke eng e nngwe e bontshang hore o halefile? (2)
- 1.15 Ke eng e o bontshang hore boitshwaro ba moshanyana bo ka fetoha? (1)
- 1.16 Bapisa ditaba tsena tsa tema ya B le tsa tema ya A, mme o bontshe ho tshwana ha tsona. (2)
- 1.17 Ke ditlamorao dife tse ka tliswang ke mokgwa wa kgalemo o hlahisitsweng setshwantshong see? (2)

[30]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o totobatsang dintlha tsa sehlooho tse mabapi le dikamano tseo motho wa ntate a lokelang ho di ela hloko dipakeng tsa hae le ngwana wa hae.

ELA HLOKO

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa dikeletso tse mabapi le ho bopa dikamano pakeng tsa bontate le bana ba bona ka mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mehopolo ya sehlooho, mme di hlahiswe ka tsela ya seratswana.
3. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**DIKAMANO TSA BANA LE BONTATA BONA**

Sister Xoli Makabane, moeletsi mabapi le ditaba tse amang dikamano pakeng tsa ntate le ngwana, o re dikamano tse ntle pakeng tsa ngwana le motswadi wa hae ke taba e hlokolosi haholo bophelong ba ngwana.

O re taba ya pele ke hore ntate o lokela ho bua le ngwana le pele a hlaha e le hore a tle a hlahe a se a tseba ho hlalohanya le ho kgetholla lentswe la hae ho a batho ba bang. Lentswe ke ntho ya pele eo ngwana a e sebedisang ho kgetholla pakeng tsa batswadi. Taba e nngwe ke hore ntate a bone ngwana horeng ya pele a hlahile. Hona ho tla hle ho thakgole dikamano tse ntle pakeng tsa hae le ngwana. Hora ya pele ngwana a hlahile, e hlokolosi bophelong ba hae.

Ntlha e nngwe ke ya hore ntate a sidile ngwana hamonatjana a sebedisa dihlahiswa tseo mmelelisi a ka mo hlabang malotsana ka tsona. Mmelelisi a ka mo eletsa ka hore a sidile lesea jwang. Hona ho matlafatsa dikamano pakeng tsa hae le ngwana wa hae. Taba e nngwe ya bohlokwa ke ya hore ntate a thuse mmangwana ho tjhentjha leleiri la ngwana kaha ho shebana le ngwana ka hara thaka tsa mahlo ho tiisa dikamano pakeng tsa ngwana le ntatae.

Ntate a be le nako e ikgethileng ya ho etsa dintho le ngwana wa hae, jwalo ka ho tsamaya le yena a ntse a mo sututsa ka kolotshana ya hae ya bana. Hape a ka thusa ka ho mo hlapisa kapa hona ho mmalla pale bakeng sa ho mo koiyetsa.

Ha bana ba se ba hodile, ntate a tswele pele ho tiisa dikamano tsa bona. Haeba moranyana wa hae a rata dipapadi, a ka ingodisetsa papadi e itseng eo ba e thabelang bobedi ba bona. Ba ka tswa ba ya ja mmoho le ha e le hang ka kgwedi. Athe ha e le moradinyana, ba ka ya boha diphoofolo mmoho haeba a di rata a sa di tshabe.

Kaha bananyana ba rata ho ya mabenkeleng, ba ka tsamaya mmoho ebe o mo rekela dinthwana tseo a di ratang. Ba phethele ka ho ya mmoho dijong.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa bukeng ya *Drum*, July 2012:21]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D**DIHLAHISWA TSA MATOKOMANE**

Pompong ya matokomane e tletse diporoteini le ditlheberetsi! *Booster bar* e o fa mafolofolo!

Ke ena **MPHO** ya hao e matlafatsang!

Botoro ya matokomane
Sematlafatsa mmele sa **MANKGONTHE!**
E tletse matla a diporoteini.
E natefisa borotho. E sebediswa ka tsela tse ngata!

E ditlheberetsi!

E boreledi!

[Se qotsitse le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa makasineng wa *True Love: Mmesa 2015: 167/169*]

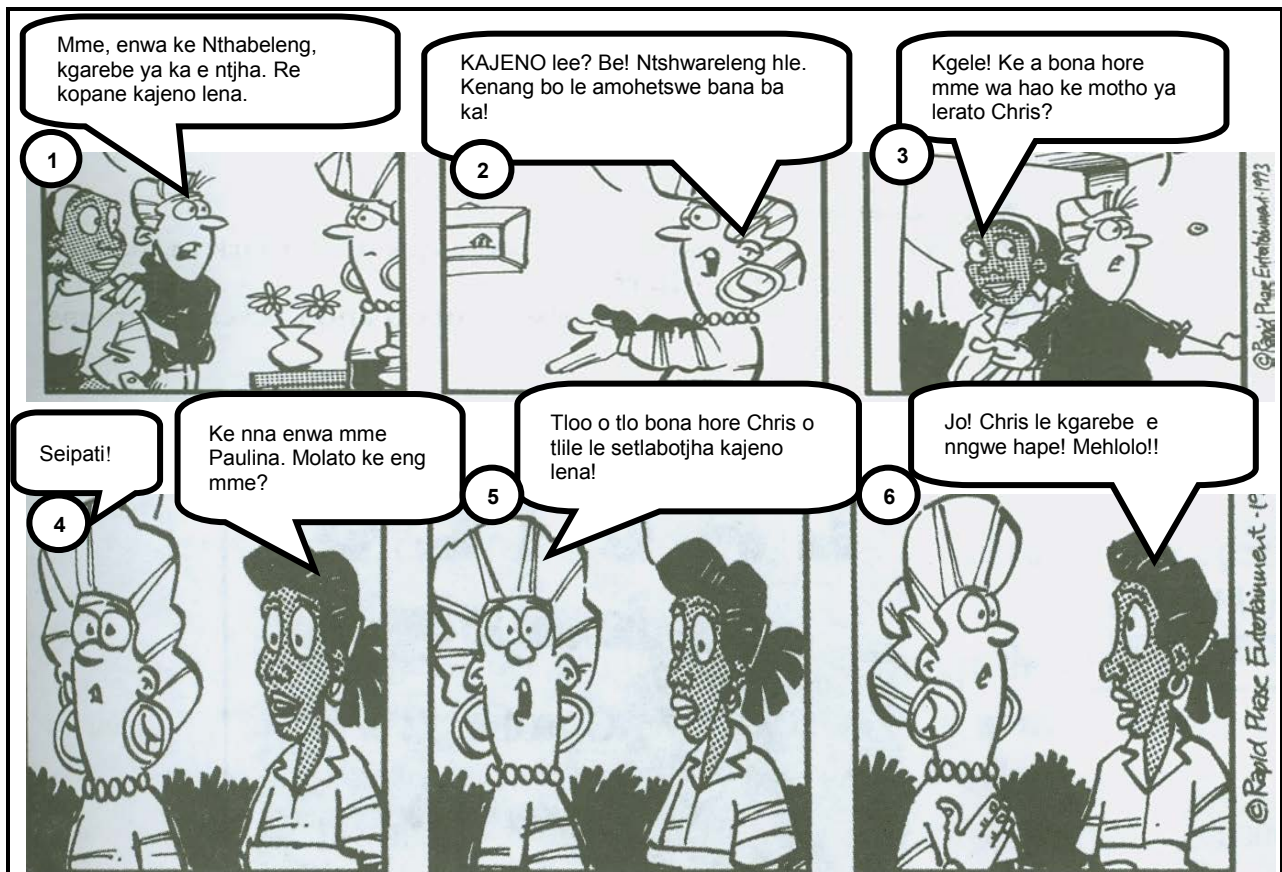
- 3.1 Fana ka mofuta o LE MONG wa sehlahiswa sa matokomane se papatsong. (1)
- 3.2 Ke tiisetso efe eo re e fuwang hore sejo sena se loketse bophelo bo botle? (1)
- 3.3 Hobaneng ha lentswe *Black Cat* le qatsohisitswe ditshelong tsohle tse hlahisitsweng temeng ee? (2)

- 3.4 Bohlokwa ba tshebediso ya letshwao la makalo polelong ena e reng: 'Ke ena MPHO ya hao e matlafatsang!' ke bofe? (2)
- 3.5 Babapatsi ba re: 'Sematlafatsa mmele sa MANKGONTHE!' Hlalosa sepheo sa bona sa ho sebedisa lentswe mangonthe ka tsela ena. (2)
- 3.6 Na ke ntho e kgolwehang hore *Black Cat Booster Bar* e fana ka mafolofolo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[Se qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ena ho tswa bukeng ya *English for success* 2007]

- 4.1 Tadima foreime ya 1.
- Mantswe aa a Chris '... kgarebe ya ka e ntjha ...' a re utullela eng ka boitshwaro ba hae mabapi le tsa marato? (1)

4.2 Tadima Foreime ya 2.

4.2.1 Hobaneng ha lentswe lee 'KAJENO' le ngotswe ka tlhaku tse kgolo? (1)

4.2.2 Tshebediso ya lelahlelwa lee, 'Be!' le akanya eng puong ya Paulina? (1)

4.2.3 Na o ka re puo ya matsoho eo re e bonang ho mme Paulina e tsamaelana le seo a se buang? Tiisa karabo ya hao. (2)

4.3 Tadima Foreime ya 3.

Maikutlo a Nthabeleng a hlahiswang ke tshebediso ya lentswe 'Kgele!' puong ya hae ke afe? (2)

4.4 Na mantswe a Seipati foreimeng ya 6 a bontsha thoriso kapa phoqo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

4.5 Tadima Foreime ya 6.

Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho A–D, mme o ngole feela tlhaku e lebaneng le polelo e nepahetseng.

Maikutlo a Seipati a hlahiswang ke karabelo ya hae a bontsha hore o ...

- A ananela ditaba tsena tsa Chris.
- B qabolwa ke ditaba tsena tsa Chris.
- C tshoswa ke ditaba tsena tsa Chris.
- D utlwisisa ditaba tsena tsa Chris.

(1)
[10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F

1	Kajeno letsatsi ke la letetere, motjheso ke ona wa sengadingadi, o mona oo ho thweng o ntsha kwena bodibeng. Motjheso wa naha ena ditshiung tsa moraorao tjena o bakile komello e kgolo. Monnamoholo Letsema o ne a dutse tlasa moriti wa sefatjana moo letsatsi le sa tjhabeleng teng. Sakatuku sa hae se re te! letsoho le le phatleng, a ntse a qetha mofufutso. 5
2	A sa dutse moriting wa sefate, a bona motho a e tla. 'Motho ya tlang le mane ekaka Mojalefa. E re ke tadimise hantle. Banna, efela e le yena. Ke tla mpe ke dule ho fihlela a ba a fihla. Ekaba o tla ka dife kajeno? Hoja Mmadineo a le siyo ke ne ke tla mo leleka ha ka mona. E re ke thole. Mojalefa o tla elellwa hore ke ntse ke bua ke le mong. 'Ke kgale ke emetse 10 taba ena ya hae.' Hang hoba a realo Mojalefa a be a se a fihla.

- 3 'Mmadineo mohatsaka a ko mphe setulo le mothamahane hle. O a tseba hore ke ye ke o nwe ka nako ena. Hosane ha ke tlo nwa hohang. ' Eo a araba ka hore, 'Ntate setulo sa eng jwale? Akere ke o file setulo ha o fihla moo?' Letsema a mo araba ka hore: 'Ee, ke nnete o mphile setulo, ha jwale 15 tlohela manganga o phethise thomo ya ka hle.'

[E qotsitse le ho lokisetswa tlhahlobo ena ho tswa bukeng ya *Modia, MK Mofihli le bang* 2006:84–85.]

- 5.1 Sebedisa maele ana polelong ya hao ho hlakisa moelelo wa ona:
Moahamoriti ha a o dule. (2)
- 5.2 Bopa polelo mme o sebedise lentswe le ntshofaditsweng le le moelelong o mong osele.
'Ee, ke nnete o mphile setulo, ha jwale tlohela manganga o phethise **thomo** ya ka hle.' (2)
- 5.3 Ngola polelo ena hape empa o e fetolele ho lekgethe letlang.
Ekaba Letsema o tla ka dife kajeno? (1)
- 5.4 Bopa polelo eo ho yona o sebedisang lelahlelwa le latelang:
Kgele! (1)
- 5.5 Sebedisa lekopanyi le nepahetseng ho kopanya dipolelo tsena tse pedi o etse polelo e le nngwe.
Mmadineo o hana ho neha monna setulo se seng. Mmadineo o file monna setulo ha a fihla. (1)
- 5.6 Bopa polelomamarane ka ho qetella polelwana ena e latelang.
Hang hoba Mojalefa a fihle ... (2)
- 5.7 Ngola polelo ena hape empa o e fetolele ho sekaotlwaelo.
Mmadineo o mpha setulo le mothamahane. (1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70

